

BOGNÁR PÉTER

Az 1536-os év verstörténeti vonatkozásai

0. Bevezetés

Horváth Iván az 1536-os évet – mind irodalomszociológiai, mind verstörténeti szempontból – kiemelt jelentőségűnek tekinti. „Ehhez az évhez rögzíthetjük – írja – a magyar vers történetében a reneszánsz és reformáció korszakának kezdetét. Ugyanakkor általában a más (egyházi, iskolai, politikai) intézményektől elszakadó, önálló, magyar nyelvű irodalom létrehozásának első munkaterve is ide keltezhető: az erasmisták mozgalmának kezdetéhez.”¹ A kettős korszakhatár kijelölését a szerző szerint két magyar nyelvű verseskötet – egy erasmista és egy protestáns – megjelenése teszi indokolttá. Az erasmista Pesti Gábor erkölcsi tanulságot hordozó versekkel kísért Aesopus-fordítása (*Esopus fabulái, melyeket mastan újonnan magyar nyelvre fordított Pesti Gábriel*), a protestáns az első, Gálszécsi István által szerzett gyülekezeti énekeskönyv (*Kegyis énekekrül és keresztyén hűtrül rövid könyvecske, Gálszécsi Estván mestertül szerzetett*).

Az 1536-os év forradalmi jellegének hangsúlyozása („merőben mást látunk előtte, mást utána”²) ugyanakkor félrevezető. Még ha az intézményektől elszakadó, magyar nyelvű, fikciós irodalom megindulása valóban Pesti Aesopus-fordításához köthető is, a reformáció és a reneszánsz kezdetének és bármiféle versforma-történeti változásnak az 1536-os évhez kapcsolása már felettébb kétséges. A Horváth Iván által létrehozott két korszak szembetűnő különbségei nem annyira Pesti és Gálszécsi műveire, mint inkább a korszakok időtartamára és az 1536 előtti, illetve utáni tekintett két verscsoport kialakításának hibáira vezethetők vissza.

1. A két korszak

Az 1536-os évet megelőző és követő két korszak elhatárolása, mint ahogy arra Horváth Iván is felhívja a figyelmet, egyáltalán nem problémamentes. Mivel az *RPHA*³ által

1 HORVÁTH IVÁN, *A magyar vers a reneszánsz és reformáció korában = A magyar irodalom története I*, szerk. JANKOVITS László, ORLOVSZKY Géza, Bp., Gondolat Kiadó, 2007, 236.

2 Uo., 242.

3 *A régi magyar vers repertórium*a, 3.2-es verzió, főszerk. HORVÁTH IVÁN, szerk. H. HUBERT Gabriella, munkatársak FONT Zsuzsanna, HERNER János, SZŐNYI Etelka, VADAI István, szövegrögzítés RUTTNER Tamás, programozás GÁL György, 1979–1999.

nyilvántartott 1600. december 31-e előtt készült 1521 vers közül mindössze 215 szerzetése köthető egyetlen, pontos évszámadathoz, hogy mely szövegeket tekintjük 1536 előttinek, „részben döntés kérdése”⁴. Ő a következőképpen jár el. Azokra a szövegekre koncentrálna, amelyek hovatartozását az 1536-os év nyilvánvalóan problémássá teszi, besorolja (majd kizárja a vizsgálatból) az 1536-ban megjelent verseket, kijelöli azon tól-ig keltezésű szövegek helyét, amelyek terminus post quem-je 1536 előtti, terminus ante quem-je viszont 1536 utáni, egyetlen verset pedig – mivel a kolofonban olvasható évszámot szövegromlás eredményének tartja – az esetében kevésbé kézenfekvő korszakba helyez át.⁵ Így jön létre a két csoport (1535-ig: 115, 1537–1600: 1217 vers), amelyben a legtöbb vers (durván ezer szöveg) kizárólag az *RPHA* évszámrovatának („AN”) adatai alapján kerül ide vagy oda. Ez az eljárás azért hibás, mert az adatbázis a versek datálását két rovat együttes alkalmazásával végzi. Az „AN” prefix segítségével lekérdezhető évszámrovat tartalmazza az évszámokat, amelyeket a „PREC” prefixhez tartozó hét, egy számjegyű kód pontosít. Így például a következő kérdés: „AN=1536” csak arra kérdez rá, hogy mely rekordok évszámrovatában szerepel az 1536-os év, arra azonban már nem, hogy ez az évszám vajon a szerzetetés pontos („PREC=1”) vagy ante quem („PREC=2”), post quem („PREC=3”), esetleg körülbelüli („PREC=4”) stb. időpontja-e. „Ez azt is jelenti, hogy az adatok lekérdezésénél a v21 [AN] és a v22 [PREC] rovatok együtt kezelendők, önmagában ez a rovat [AN] torz információt ad.”⁶ Az adatbázis használati utasításában olvasható figyelmeztetés jogos: a Horváth Iván által 1536 utáinak tekintett 1217 vers legnagyobb részéről (860) ugyanis valójában csak annyit tudunk, hogy egy 1536 utáni évszámot vagy annak környékét megelőző időben keletkeztek. Mivel az 1535-ig terjedő korszak beleesik a valamely 1536 utáni évszámot vagy annak környékét megelőző időszakba, e 860 verset alaposabb vizsgálat nélkül se ide, se oda nem volna szabad besorolnunk. A két korszak hibás kialakítása – mint ahogy azt alább látni fogjuk – éppen annak az énekanyagnak a hovatartozását fedi el, amely Gálszécsit megelőzve a hitújítás legkorábbi termékének tekinthető, azt a hamis látszatot keltve, hogy a laza metrikai megkötések Gálszécsire jellemző hagyománya, még ha minimális mértékben is, de továbbél a század második felében.

2. Gálszécsi István

2.1. ...és a reformáció

Több forrásból is úgy tudjuk, hogy az éneklés már a kezdetektől fontos szerepet töltött be a hitújítás mozgalmában. Gönci György, az 1590-es debreceni énekeskönyv szerkesztője, az énekek használatának fontossága mellett ötödik érvként azt hozza fel, hogy a reformáció a gyülekezeti énekek segítségével kezdett terjedni. „Ötödször, mert ez-

4 HORVÁTH, *i. m.*, 240.

5 Vö. HORVÁTH, *i. m.*, 240, 242–243.

6 Az *RPHA* párizsi kiadásának használati útmutatója = HORVÁTH Iván, *Gépeskönyv*, Bp., Balassi, 2006, 38.

féle Isteni dicséreteknek közönséges éneklési által kezdett az mi országunkban először is az tanítással együtt, az evangéliumnak igaz tudománya az Istennek igaz ismeretivel egyetemben beszállani, az bálványozás romlani, és az kereszténység nevedkedni és épülni, mint az régi öreg emberek tanu bizonytságot tehetnek ez felől, kik akkorbeli időben éltenek.”⁷ Ugyanebben a szellemben nyilatkozik 1602-ben a magyar irodalom első bibliográfusa, Újfalvi Imre is. „Továbbá ítélem, hogy ezféle énekek kiváltképpen az introitusokkal, himnuszokkal, antifonákkal, responsóriumokkal és ezekhez hasonlatosakkal az missaléból és az breviáriumból kezdettenek akkoron szereztetni és magyarul fordíttatni, mikoron az eklézsiák az sötét és tévelygő pápistaságból fejüket fölemelni és reformáltatni, sőt ezek által jut egy által be az Istennek ígéje közikbe.”⁸ Újfalvi e megjegyzéséből ugyanakkor az is kiderül, hogy a reformáció legkorábbi énekanyagát nem az elsősorban Luthert és Münzert fordító Gálszécsi verseiben, hanem sokkal inkább azokban a liturgikus eredetű énekekben kell keresnünk, amelyek Huszár Gál első, 1560–61-es énekeskönyvétől a 17. század elején másolt graduálokig fokozatosan jelennek meg. Mivel azonban e durván százötven vers legnagyobb része csak a megjelenés időpontja alapján datálható, Horváth Iván felosztásában e verscsoport az 1536 utániak közé került. Hogy eljárása hibás, jól mutatja az 1536 után megjelenő liturgikus és paraliturgikus eredetű versek meglepően egységes csoportja és az 1536 előtti anyag – a szerző elemzése alapján is – szembevető rokonsága.⁹

Abban, hogy a katolikus liturgián alapuló protestáns versek egy része 1536 után is keletkezhetett, ugyanakkor igaza van. A Székely István munkásságát méltató Bod Péter másodikként egy ma már példány alapján nem ismert himnáriumot említ. A leírás arról tanúskodik, hogy Székely 1538-ig „magyarra fordította az eklézsiának régi deák *Hymnus* nevezettel való énekét.”¹⁰ Újfalvi megjegyzésének ismeretében ez a leírás a legtöbb kutatót arra bátorította, hogy a protestáns kiadványokban – esetleg csak sokkal később – felbukkanó himnuszok egyik valószínű forrásaként Székely kiadványát jelölje meg.¹¹

7 RMNy 1107, *3v–4r. Közlöm H. HUBERT Gabriella, *A régi magyar gyülekezeti ének*, Bp., Unikornis, 2004, 373. alapján.

8 RMNy 886/1, ()3v. Közlöm H. HUBERT Gabriella, *i. m.*, 391. alapján.

9 A 72, biztosan 1536 előtti vers a Horváth Iván által vizsgált szempontok alapján így írható le. A szövegek csak kis részben világiak (12), legnagyobb részük (61) vallási vers. A vallási versek túlnyomó többsége (49) liturgikus vagy paraliturgikus eredetű. Az akrosztichon (6), a kolofon (5) használata ritka, ennek következtében a szövegek szerzőjét általában (63) nem ismerjük. A meglehetősen fejletlen technikájú szövegek több mint egyharmada (25) rímtelen. A metrumtípusok között leggyakoribb (26) a bizonytalan verselésű szótagszámláló, izostrofikus vers, igaz, majdnem holtversenyben a huszonöt szótagszámláló, izostrofikus szöveggel, míg további kilenc esetben bizonytalan, hogy a szöveg vers-e vagy ritmikus próza.

Az először a 16. század '60-as éveiben felbukkanó énekanyag (146 vers) – a század második felére egyáltalán nem jellemző módon – a következő képet mutatja. A szerző általában ismeretlen (138), az akrosztichonnal (6), kolofonnal (0) személyessé tett vers ritka, meglepően magas viszont a rímtelen (69/146) és a bizonytalan verselésű (20/146) szövegek aránya.

10 BOD Péter, *Magyar Athenas*, vál., kiad., jegyz., utószó TORDA István, Bp., Magvető, 1982, (Magyar Hírmondó) 424.

11 Vö. KLANICZAY TIBOR, *Reneszánsz és barokk*, Bp., Szépirodalmi, 1961, 177–178.; SZÉKELY István, *Krónika ez világnak jeles dolgairól*, kiad., utószó GERÉZDI Rabán, Bp., Akadémiai, 1960, (Bibliotheca Hungarica Antiqua, III.), 13–14.

A *Miskolci Graduál-töredék* felfedezése ugyanakkor azt is világossá tette, hogy a reformáció megindulásakor nem csak a himnuszanyag magyarítására mutatkozott igény. A pécsi Püspöki Könyvtár valószínűleg 1543-ban bekötött formuláriumának kötéstáblájából kerültek elő azok a makulatúrák, amelyek között Szelestei N. László a „négy haránt alakú, összefüggő, kottával ellátott magyar nyelvű” kéziratot lelelt.¹² Ha hitelt adunk Bod Péter leírásának, miszerint Székely csak az eklézsia „*Hymnus* nevezettel való éneket” fordította le, a *Miskolci Graduál-töredék* himnusz nem tartalmazó anyagát más szerző(k)nek kell tulajdonítani.

De több, párhuzamos törekvés megléte mellett érvel Dobszay László is a töredék egyik tételének 16. századi variánsait elemezve. A Magnificat-canticum, amely néhány középkori nyelvemlékünkben is megtalálható, a protestáns graduálokban szinte kivétel nélkül szerepel. Az ének két – egymástól merőben különböző – formában öröklődött. Fennmaradt néhány viszonylag pontos fordítás (például Huszár Gálnál és az Öreg graduálban), de van egy, a református forrásokra jellemző, egységes, szabad átköltést örökítő hagyomány is. Ebből vonja le Dobszay azt a következtetést, hogy „az 1540 körüli (esetleg kissé még korábbi) években több párhuzamos kísérlet történt a középkori liturgikus ének magyar nyelvű alkalmazására.”¹³ Valószínűleg igaza lehet Dobszaynak, és kissé még 1540 előtt, úgy az 1520-as években kezdődhetett meg a katolikus liturgiához kapcsolódó énekek protestáns szemléletű magyarítása. Nehezen feltételezhető ugyanis, hogy a hazánkban az 1520-as évek legelejétől terjedő mozgalom – a közeli utókor tanúságával ellentétben – 1538-ig ne énekelt volna semmit. Gálszécsi előszavából egyébként arra is következtetni lehet, hogy 1536-ban nem csak a magyar nyelvű protestáns éneklés, hanem ennek kritikája is jelen volt már. „Ne láttassék tehát senkinek magyar nyelven való éneklés az szent egyházban szidalmazandónak lenni, mert az értetlenek semmit mi bennünk nem cselekednek, de az értettek minket gerjedeztetnek félelemre, hitre és egyéb kegyes indulatokra.”¹⁴

2.2. ...és a verstörténet

Gálszécsi viszonylag marginális helyzetét utóélete is jól mutatja: soha nem válik a század költészetének szerves részévé. Tíz ránk maradt, biztosan tőle származó énekéből nyolcat kizárólag saját könyve és annak 1538-as, javított kiadása őrzött meg. Mellőzöttségére a szövegek metrikai elemzése ugyanakkor megfelelő magyarázattal szolgál.

A középkori magyar vers ritmusáról szólva Horváth János a fejlettebb megoldások mellett két primitívebb ritmusfajta említ. Az első az *autonóm* ritmusteremtő elv (gondolatritmus), a második a *függő* ritmusfajta, amely – pl. a zene által – „kívülről kényszerítetik reá a nyelvre”¹⁵. Ez utóbbi ritmusfajta a szerző további két kategóriára osztja. *Próza*

12 SZELESTEI N. László, *Töredékek a pécsi Püspöki Könyvtár formuláriumának kötéséből*, MKsz., 1982, 92–99.

13 DOBSZAY László, *A magyar Graduál-irodalom első emléke*, MKsz., 1982, 100.

14 RMNy 18, Aiijr. Közlöm H. HUBERT Gabriella, i. m., 324. alapján.

15 HORVÁTH János, *A középkori magyar vers ritmusa = Horváth János verstani munkái*, Bp., Osiris, 2004, 283.

énekszövegeknek nevezi azokat a szövegeket, „amelyeken nem hagyott jellemző nyomot ének szóval való egykori társulásuk”, míg *igazi énekként* határozza meg azokat, amelyek valamennyire alkalmazkodtak a hozzájuk kapcsolódott ritmusrendszerhez. Ez utóbbi csoportot Horváth János a következőképpen jellemzi: „kötött sorképletei nem voltak; soraiban csak a nyomatékok (ütemek) száma s egymástól való időbeli távolsága volt meghatározva; az ütem nyomatéktalan szótagjainak a száma bizonyos mértékig szabad volt, de 4-nél, 5-nél több nemigen lehetett; az ütemszótagszám egyenlenségeit szaporítás vagy nyújtás alkalmi segítségével egyenlítette ki”.¹⁶ Horváth János rendszerezése alapján Gálszécsi munkássága a középkori (!) magyar vers egyik primitívebb, a függő ritmusfajta alosztályaként számon tartott énekkers kategóriájába sorolandó. „Az énekekben néhol több igék vannak, hogyanem mint az első versnek nótái volnának, azért [...] ilyen módot tartsatok, hogy ahol ez történeidik tehát egy nótán teljesítetek azokat be, ezt pedig, hogy inkább eszetekbe vehessétek, könnyeségnek okáért minden éneket megvirguláltam”¹⁷ – olvashatjuk az előszóban. De a verselésnek ez a – viszonylag kötetlen – formája és a rímtelenség 1536 után már korszerűtlen volt. Mint ahogy azt Horváth Iván is kimutatja, a 16. század második felére a verselésbeli megkötések sokkal szigorúbbá válnak.¹⁸ Az 1536 utáni időszak durván 1100 verséből – a legoptimistább számítás szerint is – rímelés tekintetében mindössze 71, míg verstanilag alig 21 vers mutat rokonságot Gálszécsi gyakorlatával.

3. Pesti Gábor

3.1. ...és a reneszánsz

Az Aesopus-fordítás sok szempontból valóban újat hoz. Mint ahogy arra Horváth Iván felhívja a figyelmet, talán ez az első magyar nyelvű szöveg, amely a referenciális olvasat lehetőségét tudatosan háttérbe szorítva a tanító szándék mellett a gyönyörködtetést tűzi ki feladatául. „Pesti Gábor meséskönyvének, ennek az egyrészt intézményfüggetlen, másrészt fiktív szövegű kiadványnak 1536-os megjelenése tehát valóban fontos dátum a magyar irodalom történetében.”¹⁹ Az az állítás, hogy Pesti kötetén keresztül „ehhez az évhez rögzíthetjük a magyar vers történetében a reneszánsz [...] korszakának kezdetét”²⁰, ugyanakkor vitatható.

Problémát jelent egyrészt, hogy Horváth Iván tanulmányából nem derül ki: a régi periodizációval szemben, amely a reneszánsz korszakát kb. 1450 és 1640 közé tette,²¹ milyen megfontolások alapján tekinthető a magyar vers történetében az aesopusi mesékhez csatolt tanulságok megjelenésének éve a reneszánsz kezdetének. Hiszen nem volna

16 Uo., 284–285.

17 RMNy 18, Aiii, Közlöm H. HUBERT Gabriella, i. m., 325. alapján.

18 Vö. HORVÁTH Iván, *A magyar vers...*, i. m., 244–245.

19 Uo., 239.

20 Uo., 236.

21 Vö. KLANICZAY Tibor, *A régi magyar irodalom = A magyar irodalom története*, szerk. KLANICZAY Tibor, Bp., Akadémiai, 1964, 8.

könnyű megindokolni, hogy Pesti alább elemzendő, verselésüket tekintve mindenképpen középkori jellegű háromsoros tanulságai miatt tekinthetők a reneszánsz korszakához tartozónak, míg a Mátyás király egyik hadisikerét megörökítő, verselését, rímelését tekintve a 16. század végének színvonalán álló, az 1400-as évek vége felé készült *Szabács viadala* miatt volna a középkori magyar költészethez sorolandó. De ha a sokáig hamisítványnak gondolt *Szabács viadalától*, mint egyedülálló jelenségtől el is tekintünk, az mindenképpen indoklásra szorulna, hogy miért nem olyan – a vizsgált paraméterek alapján az 1536 utáni korszak verseihez nagyon hasonló – szövegekhez köti az új korszak nyitányát a szerző, mint például Szabadkai Mihály 1515-ös, világi, a sorok szótagszámának azonosságához ragaszkodó, akrosztichonnal, kolofonnal személyessé tett *Cantiója* (RPHA 949), mint Apáti Ferenc 1514 és 1526 között szerzett, világi, szótagszámláló, kolofonnal, akrosztichonnal ellátott *Cantilénája* (RPHA 403) vagy Geszti László 1525-ös, világi, a szótagszámláláshoz szintén ragaszkodó, akrosztichonos, kolofonnal lezárt *Éneke* (RPHA 303).

De fogadjuk el a Horváth Iván gondolatmenetéből kiolvasható két szempontot: Pesti kötete a magyar verstörténetben azért tekinthető a reneszánsz korszak kezdetének, mert egyrészt intézményfüggetlen, másrészt fikciós jellegű. Ebben az esetben viszont az nem világos, hogy hogyha „témánk a verstörténet: a megszülető magyar irodalom költészeti formakincse”²², akkor vajon bevonható-e a vizsgálatba Pesti munkájának prózai része is. Márpedig a fikciós jelleg – és az ezzel szoros kapcsolatban álló intézményfüggetlenség – a kötetnek éppen e részében kerül előtérbe. Ha azonban a prózai szövegek vizsgálatától eltekintve figyelmünket kizárólag Pesti költeményeire, a mesék általában háromsoros *Értelmére* koncentrálnak, a Horváth Iván által hangsúlyozott szépirodalmi jellegnek nyomavész. Ez érthető, hiszen a tanulságokkal Pestinek éppen az a célja, hogy referenciát építve a mesék szövege mögé kulcsot adjon azok értelmezéséhez, a mesék fikciós jellegét ellensúlyozandó. „Az eb a juhot a törvénybe hívá, és azt kezdé nagy iveltéssel ellene felelni, hogy egy kenyeret adott volna kölcsön neki, mellyel adósa volna. Bizonyásgul hozá elő a kányát a farkast és a sast. Ott a juhot kárhozatra ítélek, melynek az eb kapá egyik részét, és meg évé.” (48. mese)²³. Hogy az eb és a juh történetét fikcióként kell olvasni, egyértelmű. Fikcióval van dolgunk, mert – ahogy arra már Pesti is felfigyelt – Aesopus „a beszélni nem tudó állatokat beszélni tudók gyanánt szerepelteti”²⁴, vagyis a szerző olyan dolgokat ír le, amelyek a valóságban nem fordulhatnak elő, amelyeknek nincs valóságreferenciája. „Értelme. Sokakat meg nyomorít a hamis tanúság, / Mert nincsen ott semmi jó atyafiúság, / Hol az ártatlannak leszen nyomorúság.”²⁵ Az is világos ugyanakkor, hogy a fikciós jellegű mese *Értelme* már valóságreferenciával rendelkező szöveg. A hamis tanúzás, az atyafiúság hiánya és a nyomorúság összefüggéséről tett megállapításokat mindenképpen szó szerint

22 HORVÁTH Iván, *A magyar vers...*, i. m., 239.

23 PESTI Gábor, *Esoopus fabulái*, vál., szerk., utószó Ács Pál, Bp., Magvető, 1980, 74.

24 Uo., 8.

25 Uo., 74.

vagyunk kénytelenek olvasni, hiszen erre utasít a versek címeiként szereplő „értelme” (‘jelentése’) kifejezés.

3.2. ...és a verstörténet

Waldapfel József szerint „Pesti verssorainak ritmusa aránylag igen változatos”.²⁶ Igaza van. Ő négy leggyakoribb sorfajtat állapít meg, a felező tizenkettest, a vágáns 13-ast, az 5/6 osztású 11-est és a 8/6 tagolású 14-est. Ezekhez jönnek hozzá az olyan ritkábban előforduló sorfajok, mint a leoninus, a kétféle 10-es és a 4/4/3 osztású 11-es (amelynek három előfordulásában Waldapfel a népdal legkedveltebb formájának megjelenését véli felfedezni), valamint a 8/5 tagolású 13-as. Külön foglalkozik Waldapfel azokkal a sorokkal, amelyek valójában ugyan nem, csak „eredet szerint” tartoznak valamely gyakori sorfajhoz. „Mint – a nem román népek középkori latin verselésével egyezően – a középkori magyar verselésben, Pestinél is elég gyakran előfordul a szótagok számának megszorodása – majd a sor elején, vagy sormetszet után kerülő súlytalan szótag, majd ütemen belül törtető aprózás útján. Alig lehet kétség például, hogy az előbbivel van dolgunk, s így vágáns 13-as az alaprítmus a következő versszak mindhárom sorában: »Kérlek vedd jól eszedbe és tedd el-be tegzedbe / És legyen mindenkoron ez emlékezetedben, / Hogy mint az erdő, kárt ne vallj cselekedetedbe«”²⁷. Elismeri ugyanakkor, hogy néha „lehetetlen eldönteni, bővült 11-essel, vagy eredeti felező 12-essel, bővült 12-essel, vagy vágáns 13-assal, bővült vágáns sorral, vagy 14-essel stb. van-e dolgunk.” Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy – ráadásul – az elízió lehetőségével is számolnunk kell, amelyet Pesti, a középkori verselőkhöz hasonlóan, következtetlenül használ. Körülbelül ilyen szabályszerűségek fordulnak elő a mesék értelmében, ahol a sorok metrumának meghatározását a strófa egészének elemzése sem segíti, hiszen a tanulságokban legtöbbször különböző fajtájú sorok rímelnek egymással. Igaza van tehát a tanulmány szerzőjének, amikor azt írja, hogy Pesti „humanista műveltsége mögött ott volt egy még egészen középkori alapréteg: himnuszénekklés, breviáriumi énekmondás, papi iskoláztatás maradványa”.²⁸

E középkori alapréteg és Waldapfel horizontjának összeolvadása mindenesetre irigylendő élményt eredményez: „valami kedves elevenség van az efféle versszakokban”²⁹ – írja. Ezt a kedves elevenséget a kortársak és a közvetlen utókor sajnos nem érezte meg. Mint ahogy az köztudott, a 16. század folyamán a verselésben az izo-szabály vált általánosan elfogadott formateremtő elvvé, amely előírta, hogy a strófák egyféle sorból, a versek egyféle strófaból álljanak.³⁰ Ha a század második felében elő is fordul olyan vers, amely

26 WALDAPFEL József, *Pesti Gáborról*, It, 1935, 59.

27 *Uo.*, 60.

28 *Uo.*, 65. Igaza van, hiszen a nagyfokú metrikai kötetlenség valóban 15. század végi, 16. század eleji költészetünk jellemzője. Az 1510-ig megjelenő 54 vers több mint egyharmada (20) bizonytalan verselésű (16) vagy a próza és a vers határán mozgó szöveg (4). A 16. század második felének kb. 1000 versében előforduló 25 ilyen jellegű vers viszont már csak az anyag mindössze 2,5%-át teszi ki.

29 WALDAPFEL József, *i. m.*, 60.

30 HORVÁTH Iván, *A vers*, Budapest, Gondolat, 1991, 152–170.

rendszeresen vét a szótagszám azonosságának szabálya ellen, ez hibának számít, és magyarázatképpen már legalább egy lakatgyártót illik felhozni a költőnek. Ilosvai Péter *Az nagy Szent Pál apostolnak életéről és haláláról* írt históriája végén olvashatjuk a következő mentegetőzést: „Lőn ennek írása az nemes Szakmárban, / Egy jámbor lakatgyártónak házában, / Nem csuda, ha vétek vagon az írásban, / Sok reszelő, fúró kárt tett nékem írásban”.³¹

4. Összefoglalás

Mindezek alapján forradalom helyett talán változásról vagy éppenséggel változásokról érdemes beszélni. Olyan, különböző időpontokban és körülmények között meginduló folyamatokról, amelyekből az 1536-os év – formailag mindenképpen megkésettnek tekinthető – verstermése kizárólag mennyiségi szempontból emelkedik ki. A verselés rendszerének átalakulása, vagyis a szótagszámlálásra való átállás már jóval 1536 előtt, valamikor a 15. század közepe táján indulhatott meg, míg a reformáció énekköltészetének legkorábbi csoportja az 16. század 20-as éveiben kellett, hogy megszülessen.

Ami Pesti Gábor reneszánsz elsőségét illeti, szintén kételyek fogalmazhatók meg. Még ha el is fogadjuk, hogy a reneszánsz kezdete egyenértékű a fikciósság és az intézményfüggetlenség megjelenésével, az Aesopus-fordítást akkor is csak a mesék prózája alapján tekinthetjük újszerűnek. A leggyakrabban háromsoros tanulságokban fikciós, vagyis szépirodalmi jelleg nincs. Ha tehát ragaszkodunk ahhoz, hogy a magyar vers történetében a reneszánsz korszakának kezdetét egyetlen évszámmal jelöljük meg, érdemesebbnek látszik olyan verset választani, amely törekvéseiben a magyar reneszánsz irodalom fénykoraként számon tartott 1570–1600 közötti időszak műveivel viszonylag könnyen rokonítható. A Páduában latint, görögöt, természettudományt és jogot hallgató, latinul és magyarul egyaránt verselő Istvánfi Pál Petrarca latinjából fordított Boccaccio-novellája, ha a nőkép tekintetében éppen nem is, de nagyon közel áll a 16. század utolsó harmadának széphistóriáihoz. A kolofon tanúsága szerint 1539-ben írt *Volter és Grizeldisz históriája* (RPHA 318) egyszerre precízen szótagszámláló, reneszánsz művet tolmácsoló, intézményfüggetlen és fiktív alkotás.

31 RMKT, 16., IV., 207.